

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/powstanie-warszawskie/68541,Tak-warto-zyc-Barbara-Otwinowska-19242018.html>

© Marcin Jurkiewicz
Fot. Marcin Jurkiewicz (IPN)

WSPOMNIENIE

Tak warto żyć. Barbara Otwinowska (1924-2018)

Autor: WOJCIECH KUJAWA 26.05.2020

Na cmentarzu w Umiastowie k. Ożarowa Mazowieckiego w styczniu 2018 r. pożegnaliśmy prof. Barbarę Otwinowską – łączniczkę i sanitariuszkę AK, więzioną w okresie stalinowskim. Była wybitnym naukowcem, badaczką literatury.

Pochodziła z rodziny ziemiańskiej o tradycjach patriotycznych. Urodziła się 11 czerwca 1924 r. w Toruniu. Tam spędziła pierwszych sześć lat życia, po czym wraz z matką, Zofią z domu Górską, przeprowadziła się do należącego do wuja dworu ziemiańskiego w Koroszczynie, położonego na terenach nadbużańskich k. Terespoła.

W 1941 r., po aresztowaniu wujka i braci oraz wywiezieniu ich do Auschwitz, przeniosła się do Warszawy, gdzie kontynuowała naukę na tajnych kompletach sióstr nazaretanek. Wiosną 1944 r. zdała egzamin dojrzałości z wynikiem bardzo dobrym.

Dzieciństwo

Do 1937 r. uczyła się w Koroszczynie pod nadzorem mamy. Następnie do wybuchu wojny uczęszczała do Gimnazjum Sióstr Urszulanek we Lwowie. Wojna zastała ją w majątku wuja:

„Budzę się o czwartej rano i myślę sobie: «Ojej, burza jakaś, ale jakoś jasno jest». Podbiegam do okna, słońce świeci. Po chwili przychodzi mój wuj, żeby też spojrzeć z górnego okienka na piętrze. Mówi: «No tak, to już wojna»”.

W 1941 r., po aresztowaniu wujka i braci oraz wywiezieniu ich do Auschwitz, przeniosła się do Warszawy, gdzie kontynuowała naukę na tajnych kompletach sióstr nazaretanek. Wiosną 1944 r. zdała egzamin dojrzałości z wynikiem bardzo dobrym. Jednocześnie uczęszczała do miejskiej (jawnej) szkoły zawodowej II stopnia, by uchronić się przed wywiezieniem na roboty do Niemiec.

**W dniu wybuchu Powstania
Warszawskiego. Fot. z kolekcji
rodzinnej Barbary Otwinowskiej**

W Armii Krajowej

W 1943 r. wstąpiła do Armii Krajowej, przyjmując pseudonim „Witek Błękitny”. Jednym z jej zadań w organizacji było prowadzenie sklepiku przy ul. Zielnej z artykułami piśmiennymi i kosmetyczno-mydlarskimi.

„Po prostu była to skrytka konspiracyjna, dlatego nie musiałam się nikomu tłumaczyć, czy dobrze handluję, czy nie”

– wyjaśniała później.

Szkolenie sanitarne przeszła w Szpitalu Wolskim i w przychodni niedaleko Politechniki Warszawskiej. W Powstaniu Warszawskim uczestniczyła jako łączniczka, sanitariuszka i wartowniczką w 100. kompanii sztabowej Wojskowej Służby Ochrony Powstania.

Pełniła służbę wartowniczą i sanitarną w budynku przedwojennej kawiarni „Adria”, który w tym czasie stanowił zaplecze dla cywilnych i wojskowych władz Powstania Warszawskiego urzędujących w gmachu PKO. W „Adrii” współorganizowała także punkt sanitarny, który obsługiwał okoliczne oddziały i ludność.

Była m.in. członkiem grupy ratunkowej dla osób uwięzionych w zbombardowanym domu przy ul. Pańskiej. Wspominała:

„Klatka schodowa była zburzona, więc do rannych na pierwszym piętrze dostawaliśmy się po zwałach gruzu i po drabinie, a następnie przywiązywaliśmy ich do noszy i spuszczałyśmy na linach przez balkon.”

Później pełniła służbę wartowniczą i sanitarną w budynku przedwojennej kawiarni „Adria”, który w tym czasie stanowił zaplecze dla cywilnych i wojskowych władz Powstania Warszawskiego urzędujących w gmachu PKO. W „Adrii” Otwinowska współorganizowała także punkt sanitarny, który obsługiwał okoliczne oddziały i ludność. Kiedy w pierwszych dniach września budynek został zbombardowany, wraz z koleżankami z oddziału przedostała się do Śródmieścia, gdzie cała grupa została ulokowana w kwaterze przy ul. Kruczej. Stamtąd kobiety wyruszały do browaru Haberbuscha, skąd dla żołnierzy i ludności cywilnej przynosiły ciężkie worki z pszenicą i jęczmieniem, oraz do magazynów „Społem”, gdzie zaopatrywały się w cukier, mąkę i kaszę. Niekiedy na plecach dźwigały ciężary dochodzące do 20–30 kg. Ostatnią kwaterą oddziału był budynek przy ul. Pięknej 42. W powstaniu najwyższą ofiarę złożył brat Barbary – Andrzej Otwinowski „Zgryz”, który 2 września 1944 r. poległ na Czerniakowie. Ona po kapitulacji została wywieziona na roboty do niemieckiego Zagłębia Ruhry.

**Zdjęcia sygnalityczne Barbary
Otwinowskiej wykonane w
więzieniu MBP w Warszawie w
1946 r. Fot. z zasobu IPN**

Powojenne podziemie i więzienie

Wiosną 1945 r. powróciła do Warszawy i do stycznia 1946 r. pracowała jako urzędniczka w Starostwie Grodzkim Śródmiejsko-Warszawskim. Jednocześnie jesienią 1945 r. rozpoczęła studia romanistyczne i polonistyczne na Uniwersytecie Warszawskim.

W kwietniu i maju 1947 r. utrzymywała w stolicy kontakt ze swoim kuzynem Stanisławem Kuczyńskim „Augustem” – łącznikiem II Korpusu Polskiego do rtm. Witolda Pileckiego. W swoim mieszkaniu przechowywała przywiezione przez niego instrukcje oraz umożliwiła mu nawiązanie kontaktów organizacyjnych.

W kwietniu i maju 1947 r. utrzymywała w stolicy kontakt ze swoim kuzynem Stanisławem Kuczyńskim „Augustem” – łącznikiem II Korpusu Polskiego do rtm. Witolda Pileckiego, przybyłym do kraju w celu organizowania przerzutu rodzin oficerów II Korpusu na Zachód. W swoim mieszkaniu przechowywała przywiezione przez niego instrukcje oraz umożliwiła mu nawiązanie kontaktów organizacyjnych.

Przez ubeków została zatrzymana 28 maja 1947 r. w związku ze śledztwem wobec rtm. Pileckiego i jego współpracowników – pod zarzutem udzielania pomocy Kuczyńskiemu.

„Zorientowałam się, że jestem aresztowana, że właśnie wpadłam. Moja kuzynka była aresztowana jakieś

kilka tygodni przedtem i opowiadała, że najbardziej brakowało jej grzebienia. Miała długie włosy. W popłochu zgarnęłam wszystkie grzebienie, jakie były przed toaletą, i wzięłam płaszczyk. [...] Przeprowadzili mnie przez ulicę, stał tam mały willys, no i jedziemy na Koszykową.”

Prokuratura Wojskowa 7 czerwca 1947 r. wydała nakaz jej aresztowania. Do zakończenia procesu sądowego Otwinowska przebywała w więzieniu na stołecznym Mokotowie. Wyrokami Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie z 30 września 1947 r. oraz 21 października 1948 r. została skazana z art. 5 i 6 małego Kodeksu karnego na trzy lata więzienia.

**Warszawa, Powązki Wojskowe.
Zakończenie pierwszego etapu
poszukiwań ofiar reżimu
komunistycznego w kwaterze "Ł",
sierpień 2012. Fot. z zasobu IPN**

Od maja 1949 r. była więziona w Zakładzie Karnym w Fordonie k. Bydgoszczy. Jeszcze w pociągu w drodze do Fordonu koleżanki nadały jej przydomek „Nietoperz”. Tak wspominała to jej towarzyszka niedoli Ewa Ludkiewicz:

„Basia Otwinowska została «Nietoperzem» [...]. Później, w Fordonie, przezwiska i związane z nimi zawołania

imitujące dźwięki wydawane przez dane zwierzę przydawały się do dyskretnego przywołania koleżanek. [...] Baśka Otwinowska, która została nietoperzem, zastanawiała się, jaki odgłos wydają te zwierzątka, żeby go mieć jako swoje zawołanie. Nic nie przychodziło nikomu do głowy i wreszcie stanęło na «krzy-krzy», z czego szybko powstało przezwisko «Krzykuś», które jakoś do Basi dobrze pasowało”.

Z Ojcem Świętym Janem Pawłem II. Fot. z kolekcji rodzinnej Barbary Otwinowskiej

Z ostatnim Prezydentem RP na Uchodźstwie Ryszardem Kaczorowskim. Fot. z kolekcji rodzinnej Barbary Otwinowskiej

Praca naukowa

Z więzienia została zwolniona 7 czerwca 1950 r. Miesiąc później, 17 lipca, złożyła podanie z prośbą o możliwość kontynuowania studiów na Uniwersytecie Warszawskim. Zakwalifikowano ją na trzeci rok. W 1952 r. obroniła pracę magisterską *Formacje utworzone sufiksem -isko w języku polskim*. Promotorem był wybitny językoznawca prof. dr hab. Witold Doroszewski.

Z więzienia została zwolniona 7 czerwca 1950 r. Miesiąc później, 17 lipca, złożyła podanie z prośbą o możliwość kontynuowania studiów na Uniwersytecie Warszawskim. Zakwalifikowano ją na trzeci rok. W 1952 r.

obroniła pracę magisterską *Formacje utworzone sufiksem -isko w języku polskim.*

W 1951 r. rozpoczęła pracę w Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. Początkowo zlecono jej opracowywanie bibliografii zawartości literackiej czasopism XIX i XX w. (do 1939 r.). W listopadzie 1952 r. została referentem w dziale administracyjnym, a od 1953 r. pracowała na etacie naukowym w Dziale Historii Języka Artystycznego i Teorii Literatury, później zaś – w Pracowni Historii Literatury XVII Wieku. W 1967 r. uzyskała stopień doktorski na podstawie dysertacji *V. Fabriciusa „Disquisitio de formis styli variis” (1619) wobec XVI- i XVII-wiecznych sporów o style prozy*. W 1975 r. habilitowała się na podstawie pracy *Antecedencje i motywy renesansowej myśli o języku*. Dwa lata później otrzymała stopień docenta, a w 1986 r. – tytuł profesora nadzwyczajnego. W latach 1981–1993 była kierownikiem Pracowni Historii Literatury Renesansu i Baroku. Pełniła funkcję sekretarza zespołu redakcyjnego edycji *Dzieł wszystkich Jana Kochanowskiego*. Od 1985 r. zasiadała w Radzie Naukowej IBL PAN. W 1994 r. przeszła na emeryturę.

O jej aktywności naukowej i społecznej świadczy uczestnictwo w wielu krajowych i międzynarodowych instytucjach i stowarzyszeniach, m.in.: *International Society for the History of Rhetoric* w Zurychu (od 1988 r.), *Accademia Adamo Mickiewicz* w Bolonii (od 1989 r.), Związku Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego (od 1990 r.), Towarzystwie Naukowym Warszawskim (od 1992 r.) i Towarzystwie im. Stanisława ze Skarbimierza (od 1993 r.).

**Podczas jubileuszu 40-lecia
Instytutu Badań Literackich PAN.
Fot. z kolekcji rodzinnej Barbary
Otwinowskiej**

Działalność społeczna i uhonorowanie

W 1992 r. została redaktorem naczelną biuletynu „Nike” Środowiska Fordonianek Związku Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego. W 1996 r. była autorką wystawy w Muzeum Niepodległości w Warszawie „Więźniowie polityczni w PRL w latach 1944–1956”. Pełniła funkcję Kanclerza Orderu *Polonia Mater Nostra Est*, nadawanego w kolejne rocznice uchwalenia Konstytucji 3 maja osobom najbardziej zasłużonym dla narodu polskiego.

Sąd Wojewódzki w Warszawie 5 listopada 1992 r. unieważnił stalinowski wyrok wobec Otwinowskiej, uzasadniając, że przypisany czyn „związany był z jej działalnością na rzecz niepodległego Państwa Polskiego”.

Uroczysta msza pogrzebowa śp.

prof. Barbary Otwinowskiej - 26

stycznia 2018. Fot. Marcin

Jurkiewicz (IPN)

W 1995 r. została uhonorowana Nagrodą im. Jana Górskiego, przyznawaną przez Towarzystwo Miłośników Historii, a w 2005 r. tytułem Kustosza Pamięci Narodowej, nadawanym przez Instytut Pamięci Narodowej za wybitny wkład w upamiętnianie historii narodu polskiego w latach 1939–1989.

Była ponadto odznaczona m.in. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (2007), Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami (za udział w Powstaniu Warszawskim), Medalem za Warszawę 1939–1945 (1964), Krzyżem Armii Krajowej (Londyn 1985), Warszawskim Krzyżem Powstańczym (1987), Krzyżem Więźnia Politycznego 1939–1989 (1996) oraz Medalem Wojska (dwukrotnie).

**Barbara Otwinowska. Fot. Piotr
Życieński (IPN)**

Tekst pochodzi z nr 4/2018 „Biuletynu IPN”

Śródtytuły nadane przez Redakcję

COFNIJ SIĘ